

Menová a finančná reforma v období po 2. svetovej vojne po nástupe socialistickej spoločensko - ekonomickej formácie.¹

Úvod

Pre toto obdobie je charakteristické, že sa na vrchol moci dostali komunisti, ktorí ako hlavný cieľ si vytýčili presadiť určité zmeny v daňovom systéme. Bol to záväzok vyplývajúci zo silnej propagandy, aj keď bolo zrejmé, že tieto zmeny budú len dočasné, pretože boli v rozpore s komunistickými predstavami o centrálne riadenej ekonomike. Viacerí politici a známe osobnosti, disponujúce vlastnými názormi a skúsenosťami so štátnymi financiami, sa stratili vo verejnom živote, boli postavení mimo hry, lebo o finančných záležitostiach v tom čase sa rozhodovalo v Moskve. Moskva určovala pravidlá hospodárenia so štátnymi financiami, a rozhodovala aj o ostatných dôležitých finančných otázkach.

Medzi tieto dočasné finančné opatrenia, ktoré zmenili dovtedajší daňový systém, patrili:²

- vytvorenie finančného centra znárodnených podnikov, ktorým sa podľa zákona č. 51/1948 Z. z. stal Fond národného hospodárstva. Do tohto fondu boli povinné odvádzať národné podniky čisté zisky, úroky z kmeňového imania, amortizačné odpisy, ako i prebytky kmeňového imania jednotlivých podnikov, pričom z tohto fondu bola financovaná celá investičná výstavba podnikovej sféry, ako aj prípadné potreby navýšenia kmeňového imania podnikov. Od roku 1950 bol fond napojený na štátny rozpočet na účet dotácií. Táto právna úprava trvala však len 2 roky;

¹ Príspevok je výstupom projektu VEGA č. 1/0919/15 s názvom Historiografia finančných teórií a finančných inštitúcií s akcentom na štátoprávne usporiadanie v Slovenskej republike a pred jej vznikom.

² Tuček, M. 1995. 50 let veřejných financí v České republice (1945-1995). In *Finance a úvěr*. [online]. 1995, vol. 45, no. 9 [cit. 2012-01-17].

Dostupné na internete: <http://journal.fsv.cuni.cz/storage/583_199509mt.pdf>. ISSN 0015-1920.

- bolo znížené daňové zaťaženie malých podnikov, hlavne živnostníkov a malých a stredných roľníkov;
- boli zvýšené daňové sadzby milionárskej dávky;
- už od roku 1949 bola zavedená všeobecná daň nákupná ako všeobecná nepriama daň, ktorá tvorila približne polovicu vykazovaných štátnych príjmov;
- rozpočty národných výborov sa stali súčasťou jednotného štátneho rozpočtu, takže obce, okresy a novo zriadené kraje žiadne vlastné finančné prostriedky nemali. Ale integrácia rozpočtov národných výborov netrvala dlho, od roku 1953 sa od nej postupne ustúpilo.

Základnou myšlienkou zmien v rozpočte bola snaha koncentrovať všetky verejné príjmy do jednotného štátneho rozpočtu. Zmeny boli presadzované postupne, začali sa už v roku 1947. Po roku 1948 boli postupne zlikvidované všetky verejné finančné fondy, posledné až v roku 1953 v súvislosti s menovou reformou.

Od roku 1952 sa zmenila aj úloha a počet priemyselných ministerstiev. Národné podniky začali byť riadené hlavnými správami a ministerstvami, resp. národnými výbormi. Týmto zmenám sa prispôboval aj ich finančný vzťah voči štátnemu rozpočtu. V roku 1952 boli prijaté viaceré zákony, ktorými sa finančná sústava plne prispôsobila sovietskemu systému.

Od roku 1953 bolo pridelené národným výborom na každom stupni právo mať vlastný rozpočet. Bolo to však právo len formálneho charakteru, pretože ich príjmy úzko súviseli s plánmi výdavkov, ktoré museli realizovať. Medzi najvýznamnejšie príjmy patrili príjmy od nimi riadených podnikov, poľnohospodárska daň a daň domová.

Menila sa aj daňová sústava. Všeobecná daň nákupná sa zmenila na daň z obratu, pričom boli uplatňované rozdielne daňové sadzby, čím sa nepriamo prispôbovala rozdielu veľkoobchodných a maloobchodných cien. Počas výrobného procesu bola vyberaná len v jednom článku, spravidla vo veľkoobchode. Tovary, ktoré neboli určené na osobnú spotrebu, sa nezdaňovali.

Boli upravené aj odvody zo ziskov národných podnikov. Začali sa odvádzať len prebytky z čistého zisku, pričom ako prvé mohli národné podniky odpočítat prostriedky na financovanie investičných potrieb a na zvyšovanie naplánovaných obežných prostriedkov. V každom prípade bolo právne stanovené, že podniky si môžu nechať minimálne 10 % čistého zisku.

Bol upravený aj systém zdanenia družstiev a podnikov rôznych záujmových organizácií. Zrušená osobitná zárobková daň bola nahradená daňou dôchodkovou, poľnohospodárske družstvá boli zdanené poľnohospodárskou daňou, ktorá v sebe zahŕňala okrem pozemkovej dane aj daň z čistého výnosu. Reformu živnostenskej dane môžeme považovať za jeden z krokov, ktoré viedli k likvidácii súkromných živnostníkov.

V prípade zdanenia obyvateľstva treba poznamenať, že dovtedy platný daňový systém bol zrušený, ostali v platnosti len daň z umeleckej a literárnej činnosti. Bola upravená daň zo mzdy, ktorá znamenala zvýšenie daňového zaťaženia mzdových príjmov a to pri podstatnom znížení progresie zdanenia.

Najväčšou zmenou v chápaní verejných financií v tomto období bola likvidácia rozpočtových práv zákonodarného zboru, každá diktatúra sa totiž snaží obmedziť alebo úplne zrušiť rozpočtové práva zákonodarného zboru. Takýto postup zvolila aj komunistická diktatúra, s odvolaním sa na sovietsky vzor. Do roku 1948 existovala tradícia prvej republiky, podľa ktorej bol Národnému zhromaždeniu predkladaný podrobný návrh rozpočtu, ktorý sa členil na kapitoly, oddiely a paragrafy podľa štruktúry štátneho aparátu a štátnych príjmov. Pre každý organizačný útvar ministerstiev a každý ústredný úrad boli schválené výdavky, čo znamenalo, že činnosť štátnej správy bola zdôvodnená nielen vecne, ale i z hľadiska výdavkov. Ministri pritom nemali právo zmeniť štruktúru a výšku stanovených výdavkov a rovnako ani počet a mzdy zamestnancov, ktoré schválilo Národné zhromaždenie. Určité zmeny boli povolené buď so súhlasom ministra financií, alebo vlády, ale platila zásada, že o najdôležitejších zmenách mohlo rozhodovať len Národné zhromaždenie.

Táto prax však rozpočtom na rok 1950 zanikla. V tomto roku výdavky, stanovené zákonom o štátnom rozpočte boli rozdelené už len do piatich rozpočtových

tried a ani tieto údaje neboli pre vládu záväzné. Vláda zanechala aj svoju regulačnú právomoc, o určitých zmenách vo výdavkoch sa rozhodovala sama alebo túto možnosť zanechala na ministra financií, resp. na vedúcich ústredných úradov. O zmenách neinformovala ani Národné zhromaždenie, štátny rozpočet sa stal operatívnym plánom, ktorý sa v priebehu roka častokrát zmenil.³

Pre ciele hospodárskeho plánovania bolo dôležitejšie poznať peňažné toky ako vedieť, že do akej miery výška skutočných štátnych výdavkov zodpovedá výške naplánovaných výdavkov. Na zabezpečenie tohto výkazníctva bol prispôsobený aj systém účtovníctva, ktorý sa začal zameriavať na obratovú a nie na náležitostnú stránku štátneho rozpočtu. Upravený systém účtovníctva bol považovaný za pohodlnejší pre exekutívu, pričom ako negatívum sa vyčítala skutočnosť, že kontrolný orgán nevedel jednoznačne určiť, či schválené výdavky boli skutočne použité v súlade s navrhnutým účelom. Takisto nebolo možné jednoznačne určiť plnenie rozpočtových príjmov, lebo medzi príjmami bežného roku mohli figurovať aj nedoplatky z minulých rokov a ostatné príjmy, súvisiace s bežným rokom.

Záver

Základnou ideou finančnej reformy bolo zjednotenie finančného a hospodárskeho plánovania, čo môžeme považovať za podriadenie finančných procesov národohospodárskym plánom. Nový reformovaný finančný systém, vypracovaný sovietskymi poradcami, začal na všetkých ústredných úradoch fungovať od roku 1953. V tomto roku sa uskutočnila aj druhá menová reforma, ktorá okrem iných zrušila všetky viazané vklady a finančné nároky tuzemcov na znárodnený majetok a cenné papiere. Boli odstránené dovtedy existujúce lístky na potraviny, cigarety, textil a obuv, ako aj dvojité ceny, uplatňované v prípade tovarov na lístky a tovarov vo voľnom obeh. Tento krok mal za následok nárast maloobchodných cien, z čoho vyplývali aj vyššie daňové príjmy z obratu. Príjmy rozpočtu vo veľkej miere začali prevyšovať výdavky, vykazované prebytky boli použité na jednorazové

³ Tuček, M. 1995. 50 let veřejných financí v České republice (1945-1995). In *Finance a úvěr*. [online]. 1995, vol. 45, no. 9 [cit. 2012-01-17].

Dostupné na internete: <http://journal.fsv.cuni.cz/storage/583_199509mt.pdf>. ISSN 0015-1920.

znižovanie cien a na úhrady strát z rokov, keď neboli v štátnom rozpočte dostatočné prostriedky na krytie výdavkov.

V ďalšom období prvýkrát bol oficiálne rozpočtový schodok vykázaný až v roku 1967, dovtedy totiž nebola odvaha zverejniť skutočný výsledok hospodárenia. Samotný rozpočet bol schodkový aj v rokoch 1962 – 1965, ale deficit bol s vedomím najvyšších straníckych činiteľov zakrytý s cieľom udržať vo verejnosti dojem, že hospodárstvo funguje na dobrej úrovni.

Zoznam použitej literatúry

BELIČKOVÁ, K. 2002. *Verejné rozpočty*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2002. 190 s. ISBN 80-225-1637-6.

BELIČKOVÁ, K. a kol. 2010. *Rozpočtová teória, politika a prax*. Bratislava : Iura Edition, 2010. 342 s. ISBN 978-80-8078-335-8.

FUCHS, K. – LISÝ, J. *Dějiny ekonomického myšlení : od antického myšlení do marginalistické revoluce v ekonomii*. [online]. Brno: Ekonomicko - správní fakulta MU, 2008. 111 s. [cit. 2011.02.10] Dostupné na internete: <<http://is.muni.cz/elportal/estud/esf/js08/dejiny/web/index.html>>

GRÚŇ, L. 2000. *Dejiny daní, poplatkov a cla*. Bratislava : Holoprint, 2000. 156 s. ISBN 80-967243-2-0.

GRÚŇ, L. 2001. *Dane včera, dnes a zajtra*. Bratislava : Eurounion, 2001. 315 s. ISBN 80-88984-28-9.

HONTYOVÁ, K. 2005. *Štátny rozpočet, mena a medzinárodné ekonomické vzťahy*. 2. vyd. FOR FIN, Odborný mesačník pre financie a investovanie, Bratislava, Fin Star 2015, ISSN 1339-5416, Október 2015

Bratislava : Iura Edition, 2005. 115 s. ISBN 80-8078-037-4.

CHORVÁTH, J. 1984. *Základy rozpočtového práva*. Bratislava : Veda vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1984. 345 s.

KUBÁTOVÁ, K. 2006. *Daňová teória a politika*. 4. vyd. Praha: ASPI. 2006. 279 s. ISBN 80-7357-205-2

LIPTÁK, J. – Beňová, E. – Neubauerová, E. 1997. *Rozpočtová sústava*. Bratislava: – Vydavateľstvo EKONÓM, 1997. 306 s. ISBN 80-225-0887-X.

LIPTÁK, J. 1993. *Rozpočtová teória a politika*. Bratislava : Edičné stredisko Ekonomická univerzita v Bratislave, 1993. 173 s. ISBN 80-225-0446-7.

LIPTÁK, J. 1999. *Verejné financie*. Bratislava : Súvaha, 1999. 254 s. ISBN 80-88727-21-9.

SIBLÍK, J. 1984. *Dějiny finančních institucí*. 3. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1984. 249 s.

SIBLÍK, J. 1984. *Dějiny finančních teorií*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1984. 89 s.

SMITH, A. 2001. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. nové prepracované vyd. Praha: Liberální institut. 2001. 986 s. ISBN 80-86389-15-4

SOJKA, M. a kol. 1999. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Karolinum, 1999. 273 s. ISBN 80-7184-991-X

SOJKA, M. 2010. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha : JUDr. Karel Havlíček, 2010. 541 s. ISBN 978-80-87109-21-2.

ŠIROKÝ, J. 2008. *Daňové teorie: s praktickou aplikací*. 2. vyd. Praha: C.H.BECK. 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8

VOLEJNÍKOVÁ, J. 2005. *Moderní kompendium ekonomických teorií*. Praha: Profess

FOR FIN, Odborný mesačník pre financie a investovanie, Bratislava,
Fin Star 2015, ISSN 1339-5416, Október 2015

Consulting, 2005. 378 s. ISBN 80-7259-020-0

ZUBAĽOVÁ, A. a kol. 2008. *Daňové teórie a ich využitie v praxi*. Bratislava : Iura edition, 2008. 198 s. ISBN 978-80-8078-228-3.

Články v elektronických časopisoch a iné príspevky

GRÚŇ, L. 2004. Od financií k finančnému právu. In *Právny obzor*. [online]. 2004, vol. 87, no. 3. Dostupné na internete: <<http://www.sappress.sk/pravnyobzor/87-03-03.pdf>>. ISSN 0032-6984.

J.F. RIHA, T. 1991. Vliv zavedení daně z přidané hodnoty na celkové uspořádání daňového systému v Austrálii. In *Finance a úvěr*. [online]. 1991, vol. 41, no. 3. Dostupné na internete: <http://journal.fsv.cuni.cz/storage/2288_199103tr.pdf>. ISSN 0015-1920.

KOČÁRNÍK, I. 1991. K vývoji fiskálního federalismu v ČSFR. In *Finance a úvěr*. [online]. 1991, vol. 41, no. 7. Dostupné na internete: <http://journal.fsv.cuni.cz/storage/2558_199107ik.pdf>. ISSN 0015-1920.

MERVART, J. 1994. Společný rozpočet Evropské unie, resp. ES. In *Finance a úvěr*. [online]. 1994, vol. 44, no. 8. Dostupné na internete: <http://journal.fsv.cuni.cz/storage/525_199408jm.pdf>. ISSN 0015-1920.

PULPÁN, K. 1995. Státní dluh habsburské monarchie v letech 1867-1918. In *Finance a úvěr*. [online]. 1995, vol. 45, no. 9. Dostupné na internete: <http://journal.fsv.cuni.cz/storage/2703_199509kp.pdf>. ISSN 0015-1920.

VENCOVSKÝ, F. 1994. Státní finance v historii Československa – období 1918-1947. In *Finance a úvěr*. [online]. 1994, vol. 44, no. 8. Dostupné na internete: <http://journal.fsv.cuni.cz/storage/2644_199408fv.pdf>. ISSN 0015-1920.

VENCOVSKÝ, F. 1997. K rozpočtové a daňové reformě před sedmdesáti roky. In *Finance a úvěr*. [online]. 1997, vol. 47, no. 6. Dostupné na internete:

FOR FIN, Odborný mesačník pre financie a investovanie, Bratislava,
Fin Star 2015, ISSN 1339-5416, Október 2015

<http://journal.fsv.cuni.cz/storage/2517_199706fv.pdf>. ISSN 0015-1920.

TUČEK, M. 1995. 50 let veřejných financí v České republice (1945-1995). In *Finance a úvěr*. [online]. 1995, vol. 45, no. 9. Dostupné na internete: <http://journal.fsv.cuni.cz/storage/583_199509mt.pdf>. ISSN 0015-1920.

ZAHRADNÍK, P. 1991. Clo: historie, teorie, praxe. In *Finance a úvěr*. [online]. 1991, vol. 41, no. 9. Dostupné na internete: <http://journal.fsv.cuni.cz/storage/2681_199109pz.pdf>. ISSN 0015-1920.

Ostatné elektronické zdroje

HARTWELL, MAX, R. 1981. *Taxation in England during the Industrial Revolution*. [online] vol. 1. Cato Journal. 1981. [cit. 2011.03.21] Dostupné na internete: <<http://www.cato.org/pubs/journal/cj1n1/cj1n1-7.pdf>>

WYNN, T. 2012 *The European Union - how much does it cost, where does the money go and why is it criticised so much?* [online]. 2012. Dostupné na internete: <<http://www.terrywynn.com/Budget/EU%20Budget%20-%20Perception%20&%20Fact.htm>>.

Európska únia. 2012. *Rozpočet* [online]. 2012. Dostupné na internete: <http://europa.eu/pol/financ/index_sk.htm>.

Európska komisia. 2012. *Rozpočet Európskej únie v skratke* [online]. 2012. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/glance/budget_glance_sk.pdf>.

Northside Times. 2012. *GST Australia* [online]. 2012. Dostupné na internete: <<http://www.gstaustralia.com.au>>.

Portál Finance.sk. 2012. *Čo je štátny rozpočet* [online]. 2012. Dostupné na internete: <<http://www.finance.sk/hospodarstvo/informacie/o-statnom-rozpocete/co-je-statny-rozpocet/>>.

